

Ardıl Çeviri Eğitiminde Not Alma'nın Önemi ve Not Alma Duyarlılığının Pekiştirilmesi

Emra Durukan, Mersin

Öz

Ardıl çeviride not alma eğitimi konusuna ilişkin Türkçe kaynakların oldukça sınırlı olmasıyla birlikte, not alma, özellikle ardıl çeviri eğitiminde üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çevirmen adayları büyük oranda, duyduğu her şeyi not alma ile anladığını not alma arasındaki ayrımı algılayacak duyarlılığa henüz sahip olmamaktadırlar. Sözlü çeviride not alma'nın ilkelerine ilişkin, yabancı kaynaklarda birbirinden farklı çok sayıda görüş olmasına rağmen, çıkarsama yoluyla bazı temel ilkeler belirlemek, özellikle sözlü çeviri eğitimi açısından fayda sağlayacaktır. Çalışmanın amacı, sözlü çeviride not alma'nın önemini irdelemenin ve söz konusu temel ilkeleri somutlaştırmanın yanı sıra, sözlü çeviri eğitiminde not alma duyarlılığını geliştirici bir açılım sunmakta belirginleşmektedir. Bu çalışma kapsamında önerilen alıştırmalar, öğrencilerde not alma duyarlılığının ve bilincinin gelişmesine katkı sağlayacak nitelikte olup, duyduğunu anlama, ifade gücü, belleği güçlendirme, bilgi donanımı ve genel kültür konularına da didaktik anlamda önemli ölçüde katkılar sağlayacak nitelikte bir alıştırmadır.

Anahtar Sözcükler: not alma, ardıl çeviri eğitimi, dinlediğini anlama, çeviribilim.

Abstract

The Relevance of Taking Notes in Consecutive Interpreting and Intensifying the Sensibility for Taking Notes

It is a fact that taking notes, especially in consecutive interpreting education, plays a crucial role. However, the availability of Turkish resources for note taking in consecutive translation is very limited. Translator candidates do not yet have the sensitivity to perceive the distinction between taking a note of everything they hear and taking notes that they understand. Despite the fact that there are many different views on the principles of taking notes in interpreting, there are different opinions on foreign sources; some inference will benefit especially in terms of oral translation education. The aim of the present study is to enlighten the significance of taking notes in verbal conversation and to provide a breakthrough that enhances the sensitivity of taking notes in verbal translation education as well as to embody the basic principles in question. The exercise recommended in the context of this study is a quality that will contribute to the development of the sensitivity and awareness of students in taking notes and is an exercise to provide meaningful contributions to listening, empowering expressing, memory strengthening, information equipment and general culture issues in a didactic sense.

Key words: taking notes, teaching consecutive interpreting, listening, translation studies.

1. Giriş

Not alma, dinleyerek edinilen ve daha sonra olabildiğince eksiksiz bir biçimde yeniden hatırlanması istenilen bilgilerin, hafızadan çağrılmasını sağlayacak yazılı bir destektir. Bir konuşmayı dinleme eyleminden sonra, edinilen bilgileri büyük ölçüde eksiltmeden ve yeniden kullanmak üzere not alma gereksinimi duyulur. Örneğin öğrenci ya da akademisyen bir konferans ya da seminer konuşması sırasında, muhabir bir röportaj

sırasında, raportör bir toplantı sırasında, gezgin bir seyahat sırasında, öğrenci bir ders ve çevirmen ardıl çeviri sırasında not alma gereksinimi duyar. İnsan belleği antrenman yoluyla geliştirilebilir olsa da, özellikle profesyonel işler düzeyinde insanın dinlediği her şeyi not almaksızın yeniden çağırabilmesi, nadir rastlanan bir durumdur. Ancak yıllarca aynı uzmanlık alanında çalışmak ya da örneğin deneyimli bir çevirmen olarak hâkim olunan bir konuda ve belki konuşmacıyı (gerek bakış açısı gerekse dil kullanımını açısından) artık tanıyor olmak koşuluyla çeviri yapmak durumlarında, not alma gereksinimi duyulmayabilir.

Not alma, sözlü çevirinin bir türü olan ardıl çevirinin önemli aşamalarından bir tanesidir ve bu boyutuyla bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Sözlü çeviride not alma, zamanın kısıtlı olması ve dinleyici önünde gerçekleşmesi özellikleriyle, yukarıda anılan diğer not alma durumlarından ayrılmaktadır (Doğan 1999: 55).

Ardıl çeviri süreci kabaca üçe ayrılabilir: Dinlediğini anlama, not alma ve ifade etme.¹ Özetle ifade etmek gerekirse, sözlü çeviri sürecinin sağlıklı tamamlanabilmesi için, çevirmen kaynak ve erek dile hâkim olmalıdır, ayrıca art alan bilgisine ve not alma becerisine de sahip olmalıdır. Kaynak dil hâkimiyeti ve art alan bilgisi, dinlediğini anlamayı; erek dil hâkimiyeti, anladığını yeniden ifade etmeyi, yani ifade gücünü; not alma becerisi ise, dinlediğini ve anladığını bellekte depolamayı ve hatırlamayı sağlamaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, sözlü çeviri sürecinde not alma bir amaç değil, belleği ve hatırlamayı destekleyen bir araçtır².

2. Ardıl Çeviride Not Almanın Ön Koşulu: Duyduğunu Anlama

Henüz deneyim sahibi olmayan sözlü çevirmen adayları, yani çeviri bölümü öğrencileri, sözlü çeviride not almanın, duyulan sözcükleri not alma anlamına geldiği yanlışına kapılabilmektedirler (Bkz. aynı zamanda Laukova 2005: 93, Kalina 1998: 240). Ancak bu varsayımın aksine, sözlü çeviride not almanın sağlıklı gerçekleşebilmesi için, öncelikle *dinlediğini anlama* sürecinin sağlıklı gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunun için de, kaynak dile hâkim olmak, kuşkusuz ön koşuldur. Nitekim kaynak ve erek dil hâkimiyetinin ileri düzeyde olması, sözlü çeviri mesleğine atılmak isteyen sözlü çevirmenler için var sayılan bir özellik olarak da kabul edilmektedir (Doğan 2003: 81-82; Bührig 1999: 248).

Dil hâkimiyeti, sadece yabancı dil için değil, ana dili için de geçerli olup, salt dil derslerinde edinilebilecek bir özellik değildir. Gerek yabancı dil gerekse anadili hâkimiyeti, belirli bir düzeyde dil duyarlılığı gerektirmektedir. Bu duyarlılık da ancak zaman içerisinde, ilgili kişinin dille ilgilenmesi, okuma bilinci geliştirmesi, iyi bir dinleyici ve meraklı, araştırmacı bir kişi olması sonucunda gelişebilmektedir.³

¹ Gile (1995), *Çaba Modelinde* ardıl çeviri için üç bileşen önermektedir: 1. Dinleme ve çözümleme ya da kavrama çabası, 2. Konuşma üretimi çabası, 3. Kısa süreli bellek çabası (bkz. Doğan 2003: 144). Kısa süreli bellek çabası, ardıl çeviride “kendine özgü üst düzey zihinsel işlemler gerektiren” not alma aşamasını da dâhil etmektedir (Doğan 2003: 149).

² Not almanın öğrenciler tarafından bir amaç gibi algılanıp sözlü çeviri sürecini olumsuz etkileyen bir unsur olarak ortaya çıktığına ilişkin bkz. aynı zamanda Laukova 2005: 97-98.

³ Bu kişisel özelliklerin, sözlü çevirmende öngörülen karakteristik özellikler arasında yer alması da bu nedendir. Sözlü çevirmende öngörülen kişisel özellikler için bkz. Doğan 2003: 79-94.

Duyduğunu anlama becerisi, okuduğunu anlama becerisi ile benzeşiktir ve birbirinden ayrı düşünülemez; her iki beceri de dil duyarlılığı, ilgi ve merak gerektirir. Bu iki becerinin birbirini beslediği ve bilgi depolamanın birer yolu olduğu açıktır. Bellekte depolanan bilgi arttıkça yeni bilgiyi konumlandırma kolaylaşmaktadır. Bu nedenle nitelikli bir sözlü çevirmen olma, salt ders ortamında teorik ya da sözlü çeviri uygulamalarıyla gerçekleşecek bir sonuç değildir; ancak emek gerektiren bir deneyim sürecinin sonucunda söz konusu olabilecek bir olgudur.

Özetle söylenebilir ki, sözlü çevirmen için sağlıklı not alma, kaynak dilde duyduğunu anlama becerisinin gelişmişliği ile; duyduğunu anlama becerisinin gelişmişliği de, dil duyarlılığının gelişmişliği ile doğru orantılıdır. Dil duyarlılığının gelişmişliği ise ilgili, meraklı, iyi bir dinleyici olan, okuma bilinci oluşmuş bir bireyde söz konusu olabilmektedir. Demek ki, söz konusu kişisel özelliklere sahip olan bir sözlü çevirmen adayı, not almada da başarılı olabilecektir. Öğrencinin, duyduğunu anlama konusundaki donanımının tam olduğu var sayılırsa⁴, not almanın işlev ve özelliklerine ilişkin bilgi eksikliği, sözlü çeviri ya da not alma derslerinde giderilebilir bir bilgi eksikliğidir. Bu bağlamda sözlü çeviride not almanın tanımı, işlevleri ve yöntemleri üzerinde durmak anlamlı olacaktır.

3. Ardıl Çeviride Not Alma Konulu Yaklaşımlar

Not almanın tanımına, işlevine, yöntemine ve eğitimine ilişkin birbirinden farklı bilimsel yaklaşımlar mevcuttur. Örneğin, not almanın yöntemine ilişkin ilk çalışmayı yayınlayan Rozan (1956), not almanın bir bellek desteği olduğunu ileri sürmektedir ve notların erek dilde tutulmasını önermenin yanı sıra, not almanın bir not defteri üzerinde ve belirli bir düzen çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Seleskovitch (1975) not almayı, anlam birimlerini not alma (*note idéique*) ve sözcükleri not alma (*note verbale*) şeklinde ikiye ayırmaktadır ve sözlü çevirmende bilgi, deneyim ve özgüvenin artmasıyla not alma hacminin azaldığını ileri sürmektedir.

Kirchhoff (1979) ardıl çeviride not almanın işlevini, belleğin desteklenmesi üzere, amaç odaklı ve bilinçli bir yeniden oluşturma yardımı olarak tanımlamaktadır. Kirchhoff'a göre, not alma, konuşmayı anlama sırasında bellekte kayıt edilen soyut resmin çağrışması için somut bir kayıttır. Bu bağlamda not almanın, duyulan konuşmanın zihinde analiz edilmesi ve anlaşılması aşamalarından sonra başlaması gerektiği kanısındadır. Kirchhoff, bellek ile not alma arasındaki etkileşimi, *mikro-yapısal* ve *makro-yapısal* işlev kavramlarıyla tanımlamaktadır. Buna göre bellek makro-yapısal işlev, not alma ise mikro-yapısal işlev taşımaktadır.

Ilg (1988), ardıl çeviri konusunda deneyimsiz öğrencilerin hataya düşmemesi bakımından, not alma tekniklerinin mutlaka ardıl çeviri eğitiminin bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanı sıra Ilg, sadece yabancı dilden anadiline ardıl

---

⁴ Türkiye'de günümüz çeviri öğrencilerinin ağırlıklı profili düşünüldüğünde, bu noktada da sorunlarla karşılaşılabilirdiği bir gerçektir, ancak ilgili sorun, ya sözlü çeviri ders dönemine gelinmeden önce çözülmelidir ya da sözlü çeviri dersi, dil hâkimiyeti ve dil duyarlılığı konusunda nispeten daha gelişmiş olan öğrenciler tarafından seçilmelidir. Aksi takdirde sözlü çeviri dersinden gerçekçi bir verim almak söz konusu olmayacaktır. Türkiye'de günümüz çeviri bölümleri öğrencilerinin profiline ilişkin bkz. aynı zamanda Durukan (2016).

çeviri yapan sözlü çevirmenler için, kaynak dilde not alınması gerektiğini ifade eder. Ancak bu önerisini ilkeselleştirmekten kaçınırken, ardıl çeviride notların, yabancı dil, anadili ve üçüncü bir dil olmak üzere karma tutulabileceği görüşündedir. Ardıl çeviri sırasında not almanın ağırlıklı olarak kısaltmalarla gerçekleştiğini savlar ve kısaltmaların oldukça yoğun kullanıldığı ardıl çeviri not örnekleri verir. İlğ ayrıca, not kâğıdının düzenli olması gerektiği üzerinde de durur.

Seleskovitch/Lederer (1989) ise ardıl çeviride ilkesel olarak anadiline çevrildiğini var sayarak, ardıl çeviride notların erek dilde tutulması gerektiği üzerinde durmaktadırlar. Yine aynı çalışmalarında Seleskovitch/Lederer ayrıca, ilgili öğretim elemanının önerdiği simgeleri ezberleme eğiliminin ortaya çıkacağını öngörerek, ardıl çeviri eğitiminde öğrencilerin simgeler kullanmamalarının daha faydalı olacağını savunmaktadırlar. Belirli anlam birimlerinin yazılı olarak kaydedilebilmesi için, ardıl çeviri sırasında doğaçlama resimlerin üretilmesi taraftarıdır. Bu bağlamda, ardıl çeviri sırasında tutulan notların tamamen öznel ve bir başkası tarafından anlaşılacak nitelikte olduğunu da vurgulamaktadırlar. Aynı zamanda da tutulan notların düzeninin dahi, bellek için bir destek oluşturacağını kaydetmektedirler.

2012 yılında yayınlanan çalışmasında Matyssek ise, Seleskovitch/Lederer'in yaklaşımının tersine, ilkesel olarak anadilinden çeviri yapıldığı varsayımından hareketle, ardıl çeviride tutulan notların anadiline hâkimiyet gerekçesiyle kaynak dilde olması gerektiğini öne sürmektedir. Simgelerin mutlaka kullanılması gerektiğini ifade eden Matyssek, önerdiği simgelerin, anlamın pekişmesine yardımcı, ekonomik ve sözcüklerden uzak olduğunu savunmaktadır. Matyssek, alınacak en etkili notun, en kısa alınan not olduğunu da vurgulamaktadır ve notların ardıl çeviride ağırlıklı bir rol oynamadığını, aksine belleğin esas olduğunu düşünenlerdendir. Not almanın zamanlamasına ilişkin de, sözlü çevirmenin, anlam bütünlüğünü yakalama amacını taşıdığı için, konuşmayla eşzamanlı değil, ondan biraz daha geç gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, konuşmacının ilerleyen bölümlerinde sözlü çevirmenin yorulması nedeniyle, anlamı yakalayıp bilgileri belleğine depolamak yerine, daha yoğun olarak sözcükleri not almayı tercih ettiği görüşündedir. Matyssek aynı çalışmasında not alma düzeninin önemine de işaret etmektedir.

Gile (1991), amaç odaklı bir not alma eğitiminin sözlü çeviri derslerine mutlaka dâhil olması gerektiğini belirtir. Bu yaklaşımını, geliştirmiş olduğu “Çaba Modeli”⁵ temelinde, sözlü çevirmenin sarf ettiği zamanın ve çabanın en aza indirgenmesi gerekliliğiyle gerekçelendirmektedir. Gile'e göre, sözlü çeviri öğrencileri, ardıl çeviri uygulaması sırasında not almaya başladıkları anda çeviri performansları önemli ölçüde düşmektedir. Gile, öğrencilerin, ardıl çeviri performansı için sarf edilmesi gereken çabanın, not alma sırasında sarf etmelerini buna sebep göstermektedir. Bunun yanı sıra Gile, erek dilde not alınmasına karşı durmasını da Çaba Modeli temelinde açıklamaktadır ve erek dilde not almanın, yine gereksiz bir çaba anlamına geleceğini ifade etmektedir. Ardıl çeviride not alma tekniğine ilişkin, sembollerin kullanılmasının, Çaba Modeli çerçevesinde sözlü çevirmenin işini kolaylaştıracağını ileri sürmektedir. Bu nedenle Gile, sözlü çeviri eğitimi kapsamında öğrencilerin belirli sembolleri edinmesini son derece yararlı bulmaktadır.

---

⁵ Effort Model (Gile 1991).

Bu ve konuya ilişkin diğer yaklaşımların içeriklerindeki farklılıklardan hareketle, sözlü çevirinin özellikle eğitiminde not almanın yerine, önemine ve temel ilkelerine ilişkin bir fikir birliğinin olmadığı, fikirlerin ayrışmasının başlıca sebebinin ise sözlü çeviri eğitimine yönelik bazı ilke ve yöntemlere ilişkin bilimsel çalışmaların niceliksel anlamda yetersiz olduğu açıktır (Kalina 1998: 238). Ancak buna rağmen, not almanın salt öznel, kişisel ve belirli alışkanlıklara bağlı olarak gelişen bir olgu olduğunu söylemek için de kanıtlayıcı bilimsel çalışmalar bulunmamaktadır (Andres 2002: 58). Bu bağlamda ardıl çeviride not alma eğitimine ilişkin içeriksel bir irdelemeye geçmeden önce, öncelikle ardıl çeviride not almanın işlevini somutlaştırmak, ardıl çeviride not alma eğitimi açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda özetle anılan yaklaşımlar birçok noktada farklılık göstermektedir ancak söz konusu yaklaşımlar da temel alınarak not almanın işlevine ilişkin bazı genel çıkarımlar yapmak olanaklıdır. Ardıl çeviri öğrencilerini not almanın bu işlevleri hakkında bilinçlendirmek de, ardıl çeviri performanslarına engel teşkil etmeyecek biçimde ve amaç odaklı not almalarına yardımcı olacaktır.

4. Ardıl Çeviride Not Almanın İşlevi

Ardıl çeviride not almanın başlıca işlevi, sözlü çevirmenin duyduğunu ve anladığını erek dilde yeniden ifade edebilmesi için belleğine depoladığı bilgileri çağırma ve destek olmasında belirginleşmektedir.⁶ Ardıl çeviride zaman baskısı nedeniyle öncelikle kısa süreli bellek devrededir. Zaman baskısı ve buna bağlı oluşabilecek stres nedeniyle⁷, duyulan konuşmanın belirli kesitlerinin unutulma ya da atlanma olasılığı mevcuttur. Not almanın önemi ve işlevi tam da bu noktada somutlaşmaktadır.⁸ Duyulan konuşmaya ilişkin söz konusu eksiltmelerin gerçekleşmemesi ve olabildiğince tam bir aktarmanın gerçekleşebilmesi amacıyla⁹, sözlü çevirmen dinlerken amacına uygun bir biçimde not almalıdır. Bu notlar da, belleğine depoladığı bilgilerin, erek dilde ifade etme aşamasında, her birinin anlam bütünlüğü içinde yeniden çağrışmasını sağlamalıdır.¹⁰ Etkili not alma becerisi, çevirmene, gerektiğinde oldukça uzun konuşma kesitlerini bile zorlanmadan ve erek dile retorik bir dil kullanımıyla aktarma olanağını sağlamaktadır (Laukova 2005: 94). “Birey bu etkinliği gerçekleştirirken zihinsel aşamalardan geçmek durumundadır: Dinlemek [...] – Anlamak – Analiz Etmek – Seçmek – Not etmek (Özbay 2005: 88)” (aktaran Şahin/Aydın/Sevim 2011: 30).

⁶ Sözlü çevirmen, unutmamak amacıyla ve daha sonra üzerinde durmak üzere, duyduğu sözcükleri olduğu haliyle not almaz; aksine, duyduğu sesleri anlar, analiz eder ve elde ettiği anlam birimini temsilen, daha sonra kendisinde çağrışım yapacak uygun bir biçimde not alır (bkz. aynı zamanda örneğin Kautz 2000: 313, Kirchhoff 1979, Seleskovitch/Lederer 1989, Özbay 2005).

⁷ “Ardıl çeviri sırasında not alma sırasında [...] bellek üzerindeki yük zamanın kısıtlı olması, dinleyici önünde gerçekleşen ve topluma hitap etmeyi gerektiren bir etkinlik olması nedeniyle diğerlerinden farklılaşmaktadır” (Doğan 1999: 55).

⁸ Bir düşünce gayet iyi anlaşılabilir ve bir bilgi olarak edinilmiş olabilir. Buna rağmen, doğal bir düşünce çağrışımı ile uygun anda ortaya çıkması durumunda, sözlü çeviri sırasında bu düşüncenin aktarılmasının unutulabilme olasılığı vardır. Sözlü çeviride not almanın işlevi, işte böyle bir durumu önlemektir. Sözlü çeviri sırasında sağlıklı not tutma, önemli düşüncelerin zamanında çağrışmasını sağlamaktadır (bkz. Kapp 1984: 99).

⁹ Çünkü sözlü çeviride çevirmen, konuşmanın anlamını aktarma yükümlülüğünü taşır (Laukova 2005: 94).

¹⁰ “[...] notlar bellek fonksiyonlarını önemli ölçüde artırabilmektedir” (Şahin/Aydın/Sevim 2011: 30).

Not alma aynı zamanda sözlü çevirmenin dinlediği konuşmayı, yazıyla pekiştirerek kısa süreli belleğe ve hatta kısmen uzun süreli belleğe depolamasına yardımcı bir araçtır. Farklı bir ifadeyle, sözlü çevirmenin aldığı notlar, ilgili bilgilerin ve anlam bütünlüklerinin belleğe yerleşmesine de yardımcı olmaktadır (Aktaş 2013: 82). Bazı ardıl çeviri durumlarında (deneyimli) sözlü çevirmen, iyi bir belleğe sahip olmakla birlikte etkili bir not alma yöntemi uygulayarak, duyduğu bilgileri kısa süreli belleğine o kadar iyi kaydeder ki, erek dilde sözlü metin oluşturma aşamasında notlarının çoğuna bakma gereği bile duymaz. (Rozan 1956, Seleskovitch 1975)

Bu bağlamda not almanın, gerek bilgilerin belleğe yerleştirilmesi aşamasında ve gerekse de erek dilde ifade etme aşamasında önemli bir yardımcı araç işlevi gördüğü söylenebilir (Kalina 1998: 245).

5. Not Almanın Temel İlkeleri

Etkili not almanın söz konusu işlevlerini yerine getirebilmesi için, sözlü çevirmen adayının, yani ardıl çeviri öğrencisinin, not almaya ilişkin bazı temel ilkeler konusunda bilinçlenmesi ve duyarlılık geliştirmesi gerekmektedir. Ardıl çeviride not almaya ilişkin yukarıda özetlenen bilimsel yaklaşımlar doğrultusunda, söz konusu ilkelerin özetle, *anlamın not alınması, not almanın öznel olması, ekonomik not alma, alınan notun anlaşılabilirliği ve not alma sırasında zamanın iyi değerlendirilmesi* noktalarından oluştuğu söylenebilir.

5.1. Anlamın Not Alınması

Sağlıklı ve amaç odaklı not alma, dil yapılarından bağımsız olarak ve ardıl çevirmenin duyulan konuşmanın içeriğini ve anlamını kavramasından sonra gerçekleşebilir. Algılanan içerik, sözcük yapıları olarak değil, resimler ve çağrışımlar olarak akılda görselleşmektedir ve bireye özgü işaretlemelerle kayıt altına alınmaktadır. Dil yapısı ise ancak daha sonraki aşamada, erek dilde ifade etme aşamasında yeniden devreye girer. Bu bağlamda, henüz deneyim sahibi olmayan sözlü çeviri öğrencilerinde gözlemlenebilen yaygın kanının aksine, kaynak dilde duyulan sözcükler değil, kavranan anlam birimlerinin, erek dilde ifade etme aşamasında yeniden çağrışacak şekilde not alınması, not almanın başlıca ilkelerindendir (Chen 2016: 153).

5.2. Ekonomik Not Alma

Ardıl çeviride sağlıklı ve etkili not alma bağlamında, alınan notun hacmi önem taşımaktadır (Andres 2002: 104 vd.). Ardıl çeviride not almaya ilişkin, sözcüklerin değil anlam birimlerinin not alındığına ilişkin başlıca ilke düşünüldüğünde, alınan notun hacminin, konuşma metninin hacmiyle eşit ya da benzer olması beklentisi anlamsız ve yanlıştır. Ardıl çeviri sırasında duyulan konuşmaya ilişkin alınan notlar, kapsadıkları sözcükler bağlamında hiçbir zaman tam olamayacağı gibi, duyulan anlam birimlerinin yeniden ifade etme aşamasında çağrışımları için yetersiz de olmamalıdır. Bu bağlamda sözlü çevirmenin, duyduğu anlamı yeniden hatırlamasını sağlayabilecek göstergeleri iyi saptaması ve sözlü çeviri sırasında kısıtlı olan zamanı gerek anlama gerek not alma gerekse yeniden ifade etme aşamalarında iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Özellikle kısıtlı olan zaman düşünüldüğünde, sözlü çevirmenin en az sayıda göstergeyle en iyi ve en eksiksiz hatırlamayı sağlayabilmesi esastır.

5.3. Not Almanın Öznelliği

Ardıl çeviri sırasında sözlü çevirmen not alırken format, simge, kısaltma, resim, sözcük, dil tercihi gibi konularda bireysel davranır (Kalina 1998: 246). Farklı bir ifadeyle, yukarıda anılan ve etkili not alma bağlamında yönlendirici olan söz konusu temel ilkeler haricinde, evrensel ya da belirli dil çiftlerine yönelik genel geçer kısaltma, simge, resim, temsili sözcük gibi standart tabloların mevcudiyeti söz konusu olmadığı gibi, böyle bir ezber beklentisi anlamlı da değildir. Nitekim her bir sözlü çevirmen farklı bireysel donanımlara sahiptir ve bu nedenle, çağrışımları ve çağrışımları hatırlatıcı notları da birbirinden farklı olacaktır. Elbette istatistikî veriler, tarihler, özel isimler gibi notlar birçok sözlü çevirmende aynı olabilir. Bunun haricinde, ardıl çeviride etkili not alma becerisini geliştirmek bağlamında özellikle, sözlü çevirmenin öznel olarak kullanmaya alışmış olduğu kısaltmalar ve simgeler kullanmasının, anlam birimlerini zamanında çağrıştırma ve sağlıklı hatırlama konusunda etkili olacağı söylenebilir. Farklı bir ifadeyle, ardıl çeviri sırasında not alırken kullanılacak göstergeler kısa vadede ezberlenmemeli, zaman içerisinde yerleşmiş olmalıdır. Aksi takdirde, alınan notun destek sağlamak yerine, hatırlamayı gerçekleştirememesi nedeniyle soruna sebep olma olasılığı yüksektir.

Bilim alanında, profesyonellerin erek dilde not aldığı yönünde hâkim bir görüş olduğu düşünülse de (Laukova 2005: 97), aslında bu noktada ardıl çeviride not almaya ilişkin yaklaşımlarda görüş ayrılıkları mevcuttur (bkz. bu çalışmada bölüm 3). Belki de sözlü çevirmenin, sözlü çeviri hangi dil yönünde olursa olsun anadilinde ya da daha hâkim olduğu dilde not alma eğilimi gösterdiği söylenebilir. Ancak ardıl çeviride alınan notun dili konusunda bir ilke belirlemek anlamlı değildir. Sözlü çevirmenlerin zaman zaman karma not aldığı bile söz konusudur. Bu nedenle ardıl çeviri sırasında hangi dilde not alınacağı konusu da aslında sözlü çevirmenin, amaç doğrultusunda karar vermesi gerektiği bir konudur, yani öznedir.

5.4. Notun Anlaşılabilirliği

Ardıl çeviri sırasında sözlü çevirmen not alırken format, simge, kısaltma, resim, sözcük, dil tercihi gibi konularda öznedir, yani hangi göstergelyi nasıl kullanacağına kendisi karar verir; ancak aldığı notun her şeyden önce kendisi tarafından anlaşılması gerektiği, ardıl çeviride elbette bir temel ilkedir (Andres 2002: 84 vd.). Anlaşılabilirlik bu bağlamda iki yönlü bir içeriğe sahiptir: okunaklılık ve çağrıştırma işlevi.

Ardıl çevirinin gerçekleştiği koşullar genellikle belirli bir ölçüde stresi de beraberinde getirmektedir. Bu koşullar altında alınan notların hatırlama işlemine önemli bir destek sağladığı açıktır. Öncelikle her ne kadar zaman baskısı söz konusu olsa da, sözlü çevirmen okunaklılık anlamında kendi notunu okuyabilecek düzenlilikte yazmalıdır. Aksi takdirde aldığı notun hiçbir işlevselliği kalmayacaktır.

Bunun yanı sıra duyduğunu anlama aşamasında alınan notlar, çağrıştırma işlevini yerine getirebilecek yeterlilikte olmalıdır. Ardıl çeviride ekonomik not alma, temel ilkelerden bir tanesidir, ancak sözlü çevirmen amacı doğrultusunda, ekonomik not almayla yeterli not alma arasındaki dengeyi iyi oluşturabilmelidir.

5.5. Not Almada Zamanı İyi Değerlendirme

Sözlü çevirinin tüm aşamalarında olduğu gibi, ardıl çeviride not alma sırasında da zamanı verimli kullanma, başarılı bir performans hedefleyen sözlü çevirmen tarafından dikkate alınması gereken temel bir ilkedir (Andres 2002: 85 vd.). Sözlü çevirmen, kısıtlı bir zaman diliminde hem duyduğunu anlama işlemini hem de not alma işlemini gerçekleştirmektedir ve konuşmacı konuşmasını bitirdikten kısa bir süre sonra erek dilde ifade etme aşamasına geçmelidir. Sözlü çevirmen, çeviri sürecinin herhangi bir aşamasında zamanı iyi kullanamazsa, bir sonraki aşamanın sağlıklı ilerlemesini engelleyebilir. Bu nedenle ardıl çevirmen oldukça kısa bir süre zarfında, üstelik etkili bir biçimde not alma konusunda kendisini geliştirmiş olmalıdır. Bu kısa süre içerisinde gerekli ve gereksiz bilgileri filtreleyip anlam birimlerinin çağrışmasını ve hatırlanmasını sağlayacak öznel göstergeleri hem ekonomik, hem okunaklı, hem de yeterli bir şekilde not alabilmelidir.

6. Sözlü Çeviri Eğitimi ve Not Almanın Temel İlkeleri

Ardıl çeviride not almaya ilişkin her bir ilke için, dikkate alınmadığı takdirde not almanın destek sağlamak yerine ardıl çeviri performansını olumsuz etkileyebileceği söylenebilir. Ardıl çeviride not almaya ilişkin evrensel formüller ezberleme beklentisi gerçekçi değildir. Kendilerini tanıma ve geliştirme aşamasında olan öğrencilere, söz konusu temel ilkeleri dikkate almanın, etkili ve amaç odaklı not alma konusunda onları başarıya ulaştıracağı bilinci edindirilmelidir. Dersi bu yönde şekillendirerek uygun alıştırmalar yaptırmak, ardıl çeviri performansı doğrultusunda önemli bir katkı sağlamak anlamına gelecektir.

Sayılan bu temel ilkeleri birbirinden ayrı düşünüp ayrı ayrı edindirmeye çalışmak yerine, ardıl çevirmen davranışını belirleyen bir bütünün parçaları ve bir not alma becerisi olarak aktarmak mümkündür. Nitekim söz konusu bu temel ilkeler, ardıl çeviri sürecinde birbirine bağlı (ve birbirini tamamlayan) birer unsur gibi düşünülmelidir. Örneğin duyduğunu anlama sağlıklı gerçekleşmediğinde, ekonomik not alma da sağlıklı gerçekleşemez; ekonomik not alma gerçekleşmediğinde, ardıl çevirmen zamanı verimli kullanmakta da zorlanacaktır.

Yavaş not alma, duyduğunu anlamayı (yani izleyen kesiti not almayı) engelleyebilirken, gereğinden fazla ekonomik not alma, çağrışımı zorlaştırabileceği için erek dilde ifade etmeyi engelleyecektir. Kısa vadede ezberlenen kısaltmalar yine hatırlamayı sağlamadığı için erek dilde ifade etmeyi engellerken, fazla not alma konuşmayı kaçırıp düşük bir ardıl çeviri performansına neden olabilecektir. Ardıl çeviri eğitiminde öğrencilerin performanslarını iyileştirmek için, etkili alıştırmalarla bu ilkelerin pekişeceği ve bir uyum içinde birbirini tamamlayacağı bilinci kazandırılmalıdır.

7. Sözlü Çeviri Eğitiminde Not Alma Bilincini Geliştirme

Ardıl çeviride not almaya ilişkin mevcut bilimsel yaklaşımlar, sözlü çeviri öğrencilerinin not almaya ilişkin ağırlıklı yanlış kanıları ve etkili not almanın alıştırmaya yoluyla edinilebileceği gerçekleri göz önünde bulundurulduğunda, not alma tekniklerinin ve ilkelerinin sözlü çeviri eğitimine dâhil olması gerektiği kanısı

oluşmaktadır (bkz. aynı zamanda Laukova 2005, Ilg 1988, Gile 1991). Not alma becerilerini edindirme eğitimi, sözlü çeviri derslerine entegre edilebileceği gibi, yükseköğrenimin üçüncü ya da dördüncü lisans yılında ayrı bir ders olarak da sunulabilir. Bu uygulamalar ardıl çeviri performanslarını artırma yönünde son derece yararlı olacaktır.

Etkili not alma konusunda öğrencilerin duyarlılığını ve bilincini geliştirmek, not almanın işlevlerini somutlaştırmak ve not alma ilkelerini edindirmek amacıyla, derste çeşitli alıştırmalar yapmak olanaklıdır. Sadece not alma becerilerini geliştirmek amaçlı ve anadilinde dil içi bir alıştırma, bu alıştırmalar içinde bir seçenek oluşturmaktadır. Bu alıştırmada öğretim elemanı, anadilinde daha önce hazırlamış olduğu bir konuşma yapar ya da konuşma niteliğinde yine daha önce hazırlanmış bir metin okur. Dil içi bir alıştırma olması bakımından metin uzun olabilir. Kullanılan metinler, dil düzeyi açısından öğrenci profiline uygun ve genel kültürün geliştirilmesi bakımından da nitelikli bir içeriğe sahip olmalıdır. Öğretim elemanı metnin tamamını konuşma temposunda sunarken öğrenciler konuşma boyunca not alırlar. Konuşma bittikten sonra öğretim elemanı öğrencilere belirli bir süre tanır ve öğrencilerin tuttıkları notların yardımıyla yine anadilinde aynı metni yazmalarını ister. Alıştırma bittikten sonra, her bir öğrencinin metni değerlendirilir, olası hataların kaynağı tartışılır, sağlıksız not almaya bağlı sorunlar üzerinde durulur. En iyi metin ile en sorunlu metin, not almanın katkısının pekişmesi amacıyla karşılaştırılabilir. Bu alıştırmaların didaktik açıdan birçok faydası vardır. Duyulan bir metni kısa süreli bellekte depolamayı içermesi bakımından bir bellek çalışmasıdır. Metnin içeriğini anlamaya odaklanılması gerektiği için, genel kültür ve bilgi donanımına katkı yapmaktadır. Dinlemeyi ve yazmayı dâhil etmesi bakımından duyduğunu anlama ve ifade gücü becerilerini pekiştirme işlevi taşır. Ortaya çıkan metinlerdeki sorunların, hatalı not almaya bağlı olduğunu somutlaştırmak ve not alma becerilerine ilişkin bilinci ve duyarlılığı kazandırmak açısından da ayrı bir didaktik değer taşımaktadır.

İlerleyen derslerde aynı alıştırmayı çift dilli yapmak yerinde olacaktır. Farklı bir ifadeyle, öğrencilerden, yabancı dilde okunan metni dinlerken not almaları ve bu defa anadilinde yazmaları istenir. Aynı alıştırmaların anadilinden yabancı dil yönünde yapılması da olanaklıdır. Bu alıştırmayı çift dilli yapmak, yabancı dilde de duyduğunu anlama ve ifade gücü becerilerinin pekişmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda not almanın önemli bir yardımcı araç olduğu bilinci de pekişerek gelişecektir.

Ardıl çeviride etkili not alma becerisi kazandırma amacıyla verilen derslerde öğrencilerin, not alma hacmiyle bellek gücünün ters bir orantı içinde olduğunu kavramalarını sağlamak oldukça önemlidir; bellek ne kadar güçlüyse, alınan notların hacmi azalmaktadır, zayıf bir bellek ise daha fazla not almayı gerektirir. Duyduğunu anlama becerisiyle sağlıklı not almanın doğru orantılı olduğunu göstermek de, ardıl çeviri eğitimi açısından aynı ölçüde önem taşımaktadır. Öncelikle öğrencilerin bildikleri ve hâkim oldukları bir konuda duyduklarını not aldırdıktan sonra, konuyu anlattırmak ya da yazdırmak ve daha sonra da öğrencilerin pek hâkim olmadıkları ve hazırlanmadıkları bir konuda duyduklarını anlattırmak ya da yazdırmak ve iki durumdaki performansları karşılaştırmak, not almada anlamamanın yerini ve önemini somutlaştıracaktır. Söz konusu alıştırmaların tekrarlanması yardımıyla öğrenciler, anlamamanın gerçekleşemediği durumlarda not almanın da faydası olamayacağı konusunda bilinçlendirilmiş olacaklardır. Özellikle bu tip dil içi alıştırmalar, duyulan

sözcükleri harfiyen ve sırasıyla not alma çabasının anlamsızlığını somutlaştıracak ve ardıl çeviride performans düşüklüğünü sadece yabancı dil hâkimiyetindeki zayıflığa bağlamanın gerçekçi olmadığını da gösterecektir. Sorunun büyük bir bölümünün not alma ilkelerine uyulmamasına, yani not alma konusunda bilincin ve duyarlılığın gelişmemiş olmasına dayandığı görülecektir. Performans düşüklüğünün hem yabancı dil hem de anadili kapsamındaki dil duyarlılığının yeterince gelişmemiş olması sebebiyle, anlama ve yeniden ifade etme aşamalarının sağlıklı gerçekleşmesine de bağlı olduğu somutlaşacaktır.

8. Sonuç

Ardıl çeviride not alma, dinlediğini anlama aşaması tamamlanmadan sağlıklı gerçekleştirilemez. Duyduğunu anlama, gelişmiş bir anadili ve yabancı dil duyarlılığı gerektirmektedir. Not almanın tanımına, işlevine ve ilkelerine ilişkin çok sayıda farklı bilimsel yaklaşımlar da olsa ve not alma bazı yönleriyle olabildiğince öznel de olsa, özellikle sözlü çeviri eğitiminde yararlı olabilecek bazı temel ilkeler oluşturulabilir. Bu temel ilkelerin dikkate alınması ve sözlü çeviri derslerinde kullanılarak, ardıl çevirmen adayları olan öğrencilere not alma becerisi konusunda duyarlılık kazandırılması durumunda, ilgili öğrencilerin ardıl çeviri performanslarının artacağı anlaşılmaktadır.

Ardıl çevirmen adayının etkili bir not alma becerisi edinmesi amaçlanmaktaysa, her şeyden önce, ardıl çeviride not tutmanın ne olduğunu, hangi ön koşullarla gerçekleşebileceğini ve hangi işlevler taşıdığını bilmesi sağlanmalıdır.

Ardıl çeviride not alma, hem duyduğu anlam birimlerini belleğine daha kalıcı bir biçimde depolama işleviyle, hem de erek dilde ifade etme aşamasında depolanan bilgileri hatırlama işleviyle sözlü çevirmenin önemli bir yardımcı aracıdır.

Ardıl çeviride not almanın temel ilkeleri, *anlamanın not alınması, not almanın öznel olması, ekonomik not alma, alınan notun anlaşılabilirliği ve not alma sırasında zamanın iyi değerlendirilmesi* şeklinde özetlenebilir. Etkili not almanın ilkeleri sözlü çeviri eğitimi sırasında edinilebilir niteliktedir. Bu bağlamda her bir sözlü çevirmen adayı, not almanın temel ilkelerini kavrayıp öznel bir not tutma tekniği ve biçimi geliştirmelidir. Not alma becerisi ancak, bol miktarda duyduğunu anlama ve ardıl çeviri alıştırmaları yapılarak ve aynı zamanda gerek anadili gerekse yabancı dil hâkimiyeti ve duyarlılığı geliştirilerek edinilebilecek bir beceridir.

Bu çalışma kapsamında önerilen, başlangıçta sadece not alma odaklı dil içi uygulanan, daha sonra ise sözlü çeviri etkinliğine yönelik çift dilli de uygulanabilecek *duyduğunu anlama ve not alma alıştırmaları*, öğrencilerde not alma duyarlılığının ve bilincinin gelişmesine katkı sağlayacak niteliktedir. Söz konusu alıştırma, not almaya ilişkin duyarlılığın gelişmesinin yanı sıra, duyduğunu anlama, ifade gücü, belleği güçlendirme, bilgi donanımı ve genel kültür konularına da önemli ölçüde katkılar sağlayacak niteliğiyle didaktik anlamda da değer taşımaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, Tahsin** (2013): "Notationsprache als Gedächtnisunterstützendes Mittel beim Konsekutivdolmetschen". *Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 2013/1, s. 81-90.
- Andres, Dörte** (2002): *Konsekutivdolmetschen und Notation*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Bührig, Kirstin** (1999): "Konsekutives Übersetzen Englisch-Deutsch". Gerzymisch-Arbogast, Heidrun / Gile, Daniel / House, Juliane / Rothkegel, Annely (Hg.): *Wege der Übersetzungs – und Dolmetschforschung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 241-266.
- Chen, Sijia** (2016): "Note-taking in consecutive interpreting: A review with special focus on Chinese and English literature". *The Journal on Specialised Translation* (26), s. 151-171.
- Doğan, Aymil** (1999): "Konuşmalardan Not Alma Becerisine Genel Bakış". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Aralık 1999, Ankara Hacettepe Üniversitesi, s. 55-64.
- Doğan, Aymil** (2003): *Sözlü Çeviri. Çalışmaları ve Uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Doktorlar Yayınevi.
- Durukan, Emra** (2016): "Çeviri Odaklı Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Temel Çeviri Becerisi Edinimindeki Önemi." *Journal Of Language Education And Research*, 2016 (2) s. 41-52.
- Gile, Daniel** (1991): "The processing capacity issue in conference interpretation". *Babel* 37, S. 15-27.
- Gile, Daniel** (1995): *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Ilg, Gérard** (1988): "La prise de notes en interprétation consécutive. Une orientation générale". *Paralleles* 9, s. 9-13.
- Kalina, Sylvia** (1998): *Strategische Prozesse beim Dolmetschen. Theoretische Grundlagen, empirische Fallstudien, didaktische Konsequenzen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Kapp, Volker** (Hg.) (1984): *Übersetzer und Dolmetscher*. Tübingen.
- Kautz, Ulrich** (2000): *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München.
- Kirchhoff, Hella** (1979): "Die Notationsprache als Hilfsmittel des Konferenzdolmetschers im Konsekutivvorgang". Mair & Sallager (eds.): *Sprachtheorie und Sprachenpraxis. Festschrift für Henri Vernay zu seinem 60. Geburtstag*, s. 121-133.
- Laukova, Jana** (2005): "Zur Rolle der Dolmetschernotizen beim Konsekutivdolmetschen, Ein Erfahrungsbericht". *Linguistik Online* 2/05, s. 93-98.
- Matyssek, Heinz** (1989): *Handbuch der Notizentechnik für Dolmetscher. Ein Weg zur sprachunabhängigen Notation. Teil 1 und Teil 2*. Heidelberg: Julius Groos.
- Özbay, Murat** (2005): *Bir Dil Becerisi olarak Dinleme Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Roza, Jean-François** (1956) [1959², 1973³]: *La prise de notes en interprétation consecutive*. Genf: Georg.
- Seleskovitch, Danica** (1975): *Langage, langues et mémoire. Etude de la prise de notes en interprétation consécutive. Lettres modernes, Cahiers Champollion*. Paris: Minard.
- Seleskovitch, Danica / Lederer, Marianne** (1989): "Pédagogie raisonnée de l'interprétation". Collection *Traductologie* 4. Paris: Didier Erudition.
- Şahin, Abdullah / Adın, Gülnur / Sevim, Oğuzhan** (2011): "Cornell Not Alma Tekniğinin Dinlenen Metni Anlamaya ve Kalıcılığa Etkisi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan (29), s. 29-36.